



İHYA

İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi / İhya International Journal of Islamic Studies

Cevdet Said

Oku-Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla (Çev. Abdullah Kahraman)

Pınar Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2015, ISBN: 978-975-352-382-0, Önsöz 8 s. + Metin: 199 s.

Değerlendiren

Ayşegül GÖKSEL

Dr., Türkçe Eğitimi, İstanbul/Türkiye

aysegul.goksel@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-0635-956X

Makale Bilgisi/Article Information	
Makale Türü / Article Types:	Kitap Değerlendirmesi/Book Review
Geliş Tarihi / Date Received:	25 Ocak 2023 / 25 January 2023
Kabul Tarihi / Date Accepted:	18 Nisan 2023 / 18 April 2023
Yayın Tarihi / Date Published:	20 Temmuz 2023 / 20 July 2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season:	Temmuz 2023 / July 2023
Cilt / Volume: 9, Sayı / Issue: 2, Sayfa / Pages: 857-867.	

Atıf / Cite as: Göksel, Ayşegül. "Cevdet Said'in Perspektifinden İslam'ın Okumaya ve İlme Verdiği Değer: Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla! [Jawdat Said, Oku-Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla. trans. Abdullah Kahraman. Pınar Yayınları, 3rd Edition, İstanbul 2015, ISBN: 978-975-352-382-0, Preface 8 pp. + Text: 199 pages]". İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi-İhya International Journal of Islamic Studies 9/2 (Temmuz/July 2023), 857-867. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8077244>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ayşegül GÖKSEL).

Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC 4.0) International License.



OpenAIRE TRDİZİN OPEN ACCESS



İHYA

İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

Öz

Okuma ve ilmin gelişmesi ile milletlerin medeni seviyeye ulaşabilmesi arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Yazının ortaya çıkışıyla birlikte elde edilen bilginin korunması ve geçmiş tecrübelerin başkalarına aktarılabilmesi kolaylaşmıştır. Böylece insanlar geçici değil “ölmeyen, kalıcı bir hafızaya” sahip olmuştur. Cevdet Said’e göre okumaya önem veren toplumlar, ekonomik, siyasi ve içtimai olarak gelişip ilerler. Okuyan insana ve topluma Allah (c.c.) kerem sahibi sıfatının karşılığını verir. İlim ehline düşen en büyük görev, okuma amacının gerçekleştirilmesi için okunan materyaldeki gereksiz bilgileri ayırarak okunacak şeyi seçebilme yetkinliğine erişmeye çalışmaktır. En tehlikeli husus ise okuma-yazma bilmemek değil, düşünce ümmiliği olduğundan fikir üretmeye müsaade etmeyen bir ilmin kimselere faydası yoktur. Bu çalışmanın amacı, Cevdet Said’in ilim ve okuma kavramlarını ele alış tarzını, bu kavramları İslami bir bakışla sunuş biçimini, savunduğu düşüncelerin dayanaklarını nasıl organize ettiğini tarafsız bir biçimde yorumlamaya çalışmak ve bu kitabı okumayı düşünenlere bir ön fikir sunabilmektir. Çalışma, eserin temel iletisi olan İslamın okumaya ve ilmin gelişmesine verdiği önem ve karşıt kutup kabul edilen Batı’nın maddi ve önyargılı bakışının Said tarafından ortaya konuluşu etrafında şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cevdet Said, İslam, Okuma, İlim.

Abstract

There is a close connection between the development of reading and science and the ability of nations to reach a civilized level. With the emergence of writing, it has become easier to preserve the information obtained and to transfer past experiences to others. Thus, people have an "undying, permanent memory", not a temporary one. According to Jawdat Said, societies that give importance to reading develop and progress economically, politically and socially. Allah (c.c.) rewards the person who reads and the society with the title of benevolent. The biggest task of the scholars is to try to reach the competence of choosing the thing to be read by separating the unnecessary information in the read material in order to realize the purpose of reading. The most dangerous issue is not illiteracy, but because of illiteracy of thought, a science that does not allow to produce ideas is of no use to anyone. The aim of this study is to try to impartially interpret Jawdat Said's approach to the concepts of science and reading, the way he presents these concepts with an Islamic perspective, and how he organizes the foundations of his ideas, and to provide a preliminary idea for those who are considering reading this book. The study is shaped around the importance Islam attaches to reading and the development of science, which is the main message of the work, and the material and prejudiced view of the West, which is accepted as the opposite pole, by Said.

Keywords: Jawdat Said, Islam, Reading, Science.

Extended Abstract

Reading has an important place in basic language skills. It helps individuals to obtain the information they need in their lives, to share them with others and to become knowledgeable. It is necessary to have a conscious selectivity in the process of reading written materials. The fact that the works related to reading skills are mostly of Western origin and the works that deal with reading from an Islamic perspective are few in number and not in sufficient content can be evaluated as a deficiency. In this respect, it is possible to say that the work of Oku, In the Name of Your Lord, written by the famous writer and thinker Jawdat Said, who passed away in Istanbul in 2022, can undertake a mission to overcome this deficiency.

Jawdat Said, who has a command of Islamic sciences and has a wide experience in religion-science-reading, was born in Syria in 1931 as a member of a Circassian family. The author, who graduated from the Arabic Language and Literature department of Azhar University, has adopted a life style kneaded with science. Continuing his research and research activities that he started since the 1950s, he argued that science should be developed with an Islam-centered perspective and gave various conferences for this purpose. The focus of Said's work, who passed away on January 30, 2022 in Istanbul, is the reconstruction of Islamic consciousness, and the intellectual problems experienced by the Arab and Islamic world. The author has, Crises of the Islamic World (trans. Fethi Güngör, İstanbul: Pınar Publications, 2021), Violence Kills (trans. Fethi Güngör, İstanbul: Pınar Publications, 2019), Why Are They Afraid of Islam (trans. Rumeysa Gökbayrak Ömün, İstanbul: Beyan Publications, 2016), Ademoğlu's First Sect (trans. Halil İbrahim Kaçar, İstanbul: Pınar Publications, 2000), Power, Will and Action (trans. Halil İbrahim Kaçar, İstanbul: Pınar Publications, 2000).

The work, which consists of 208 pages, includes a preface, 4 chapters, conclusions and a general evaluation. The names of the chapters are; It is titled "Read, Undoubtedly your Lord is the Most Generous, Levels of Existence, Knowledge and Hidden Secrets in the Qur'an". In the first part of the book, it is mentioned that the value that Islam attaches to reading, that reading takes place before intelligence, and that reading develops ijthihad with examples from great scholars who love to read. In the second part, the levels of existence are explained and their relationship with writing and speech is mentioned. In the third part; knowledge, the principles and proofs of science, and the relationship between science and oneness. In the fourth and last chapter, in the light of the afak'i and infusi verses, the issues in the Qur'an that constitute the essence of life are explained. In the conclusion part, subjects such as reading, reason, science, tawhid, and the harms of ancestry are briefly mentioned again. In the general evaluation part, the summary of the book is presented and it is allowed to settle in the minds with a holistic perspective. The translator of the work written in Arabic by Jawdat Said is Abdullah Kahraman. A picture of the Jawdat Said is included in the cover picture of the book published by Pınar Publications, and no clues about the content of the work are mentioned. There are no elements such as graphics, pictures, bibliography in the book whose font size is readable.

Since the book contains some verses, Arabic terms, and has the identity of a thought-writing in form and content, it appeals to undergraduate and graduate students and at least high school graduates. It is thought that the book may be difficult to understand by children whose receptive power is not sufficiently developed and people below a certain level of education.

In the preface part of the book, the author questioned the nature of science and illiteracy, the concepts it contains and its preservation. By touching on the triangle of science-reading-writing on that thin line that separates those who are science and those who are not, he drew attention to the fact that knowledge is taken into a protected and permanent preservation. For Said, who argues that people and society can

get rid of "thought germs" and reach the truth by resorting to deep readings that do not get stuck in the surface structure, science is an elegance that refines human thought, a lamp against darkness.

In the book, firstly reading and the value of reading are included, then the role of reading in reaching knowledge and the power that reading provides are tried to be explained with the opposition of Islamic Civilization and Western Civilization. The concept of "reading martyr", which is an issue that indicates the importance Islam attaches to reading, has been explained by conveying the story of Câhız, the hero of the event. Describing reading as "a womb where knowledge increases and expands", Said strongly argued that the approach to science in Western civilization remained shallow and stale, therefore Muslims should have all aspects of knowledge instead of imitating the West.

According to Said, who set two basic goals: "to put man on the path of science and to establish the peace that science has born", the Western world was not concerned with science, but with a superficial and narrow view, and was interested in the visible parts of nature. Arguing that it is not possible to compress science into such a small circle, the author compared the past and present of the Islamic world of thought, criticizing its current situation, and argued that Muslims should reach the level of scientific reliability. Said drew attention to the fact that the first word of the last message that descended to the earth was "read" and stated that this is a clear indication of the value Islam attaches to reading.

Giriş

Okuma, temel dil becerileri içinde önemli bir yere sahiptir. Bireylerin yaşamlarında ihtiyaç duydukları bilgileri elde edebilmelerine, başkaları ile paylaşabilmelerine ve ilim ehli olabilmelerine yardımcı olur. Yazılı materyallerin okunması sürecinde bilinçli bir seçiciliğe sahip olunması gerekir.

Okuma becerisi ile ilgili eserlerin çoğunlukla Batı menşeli¹ olması, İslami perspektifle okumanın ele alındığı eserlerin sayıca az ve yeterli muhteviyatta olmaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu bakımdan 2022 yılında İstanbul'da vefat eden ünlü yazar ve mütefekkir Cevdet Said tarafından kaleme alınan Oku, Rabbinin Adıyla eserinin bu eksikliği giderme noktasında bir misyonu üstlenebileceğini söylemek mümkündür.

İslami ilimlere hâkim olan ve din-ilim-okuma konusunda engin bir birikimi bulunan Cevdet Said, Çerkez asıllı bir ailenin ferdi olarak 1931 yılında Suriye'de dünyaya gelmiştir. Ezher Üniversitesi'nin Arap Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olan yazar, ilimle yoğrulmuş bir yaşam tarzını benimsemiştir. 1950'li yıllardan itibaren başlattığı araştırma ve inceleme faaliyetlerine devam ederek İslam merkezli bir bakışla ilmin geliştirilmesi gerektiğini savunmuş ve bu amaçla çeşitli konferanslar vermiştir. 30 Ocak 2022 tarihinde İstanbul'da vefat eden Said'in çalışmalarının odağını İslami şuurun yeniden inşası, Arap ve İslam dünyasının yaşadığı fikrî problemler gibi konular oluşturmaktadır. Yazarın; İslam Dünyasının Krizleri (çev. Fethi Güngör, İstanbul: Pınar Yayınları, 2021), Şiddet Eylemi Öldürür (çev. Fethi Güngör, İstanbul: Pınar Yayınları, 2019), İslam'dan Neden Korkuyorlar (çev. Rumeysa Gökbayrak Ömün, İstanbul: Beyan Yayınları, 2016),

¹ Batı menşeli eserlere örnek olarak şunları sıralamak mümkündür: Alberto Manguel, *Okumanın Tarihi*, (çev. Füsün Elioğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022), Marcel Proust, *Okuma Üzerine*, (çev. Derya Gökçe Baskıcı, Eskişehir: Karpa Yayıncılık, 2021), Damon Young, *Okuma Sanatı*, (çev. Esra Doğu, İstanbul: Maya Kitap, 2018), Umberto Eco – Jean Claude Carriere, *Kitaplardan Kurtulacağınızı Sanmayın*, (çev. Sosi Dolanoğlu, İstanbul: Can Yayınları, 2016), Albert Labarre, *Kitabın Tarihi*, (çev. Işık Ergüden, Ankara: Dost Kitabevi, 2012).

Ademoğlunun İlk Mezhebi (çev. Halil İbrahim Kaçar, İstanbul: Pınar Yayınları, 2000), Güç, İrade ve Eylem (çev. Halil İbrahim Kaçar, İstanbul: Pınar Yayınları, 2000) isimli kitapları da bulunmaktadır.

208 sayfadan oluşan “Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla” isimli eserde bir önsöz, 4 bölüm, sonuç ve bir genel değerlendirme bulunmaktadır. Bölümler sırasıyla; “Oku, Şüphesiz Rabbin En Büyük Kerem Sahibidir, Varlık Mertebeleri, İlim ve Kur’an’daki Gizli Sırlar” olarak başlıklandırılmıştır. Kitabın ilk bölümünde İslamın okumaya verdiği değer, okumanın zekâdan önce bir yerde oluşu, okumayı seven büyük alimlerden örnekler ile okumanın içtihadı geliştirdiğinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde varlık mertebeleri açıklanarak onların yazı ve sözle ilişkisine değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise; ilim, ilmin esasları ve delilleri ile ilim ve tevhid ilişkisine yer verilmiştir. Dördüncü ve son bölümde afak’i ve enfüsî ayetler ışığında Kur’an’da bulunan ve hayatın özünü oluşturan hususlar açıklanmıştır. Sonuç bölümünde kitapta ele alınan okuma, akıl, ilim, tevhid, ecdatçılığın zararları gibi konulara tekrar kısaca değinilmiştir. Genel değerlendirme bölümünde ise kitabın özeti sunulmuş ve kitapta anlatılanların bütüncül bir perspektif ile zihinlere yerleşmesine olanak tanınmıştır.

Cevdet Said tarafından Arapça olarak kaleme alınan eserin çevirmeni Abdullah Kahraman’dır. Pınar Yayınları’ndan çıkan kitabın kapak resminde Cevdet Said’in bir resmine yer verilmiş, eserin içeriğine dair herhangi bir ipucuna değinilmemiştir. Yazı puntosu okunabilir düzeyde olan kitapta grafik, resim, kaynakça gibi unsurlar bulunmamaktadır.

Kitap, içerisinde barındırdığı bazı ayet-i kerimeler, Arapça terimler ile biçim ve içerikçe bir düşünce yazısı hüviyetine sahip olduğundan lisans ve lisansüstü öğrenciler ile en azından lise mezunu okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Alımlama gücü yeterince gelişmemiş çocuklar ile belirli eğitim seviyesinin altındaki insanlar tarafından kitabın anlaşılmasının güç olabileceği düşünülmektedir.

Eserde okuma ve ilim sahibi olmanın önemi ile ilgili olarak anlatılanları desteklemek için pek çok ilim insanının ismi zikredilmiştir. İslam dünyasından Câhız, Câbiri, İmam Gazzâlî, İmam Buhari, Şeyh Bedreddin, Malik Bin Nebi, İbn Nedim, İbn Mesut, Müslim, İbn Haldun, Veyliz, Muhammed İkbâl vb., Batı medeniyetinden Pavlo, Gibbon, Toynbee, Freud, Kopernik, Aristo, Filyos, Russel, Nikelson, Lanberg, Roger Garaudy bunlardan bazılarıdır. Bu isimlerden bir kısmının okunduğu gibi yazılmış (Corc Lanberg, Sokrat, Frazer, Galile) olması çevirmenin inisiyatifi olarak değerlendirilmiştir.

Kitabın önsöz bölümünde yazar, ilmin ve ümmiliğin neliğini, içeriğinde barındırdığı kavramları ve muhafazasını sorgulamıştır. İlim olanla olmayanı birbirinden ayıran o ince çizgide ilim-okuma-yazı üçgenine değinerek bilginin korunaklı ve kalıcı bir muhafazaya alınışına dikkat çekmiştir. Yüzeysel yapıya sıkışmayan derin okumalara başvurulması marifetiyle insanın ve toplumun “düşünce mikroplarından”² kurtulup gerçeğe ulaşabileceğini savunan Said için ilim âdeta insan düşüncesini incelten bir zarafet, karanlığa karşı bir kandildir.

Kitapta ilk önce okuma ve okumanın değerine yer verilmiş, daha sonra bilgiye ulaşma noktasında okumanın rolü ve okumanın sağladığı güç, İslam Medeniyeti ile Batı Medeniyeti karşıtlığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. İslamın okumaya verdiği önemi belirten bir husus olan

² Cevdet Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, çev. Abdullah Kahraman (İstanbul: Pınar Yayınları: 2015), 17.

“okuma şehidi” kavramı -olayın kahramanı Câhız’ın (ö. 255/869) hikâyesi aktarılarak- izah edilmiştir. Okumayı “ilmin artıp genişlediği bir rahim”³ olarak tasvir eden Said, Batı medeniyetinde ilme yaklaşımın sığ ve kadük kaldığını, bu nedenle Müslümanların Batıya öykünmek yerine ilmin tüm cihetine sahip olmaları gerektiğini ısrarla savunmuştur.

“İnsanı ilim yoluna koymak ve ilmin doğurduğu barışı tesis etmek” olmak üzere iki temel hedef belirleyen Said’e göre Batı dünyası ilme kuşatıcı değil, yüzeysel ve dar bir bakış açısıyla yaklaşarak tabiatın görünen kısımları ile ilgilenmiştir. İlimin bu kadar küçük bir daireye sıkıştırılmasının mümkün olmadığını savunan yazar, İslam düşünce dünyasının dününü ve bugününü karşılaştırmış, günümüzdeki durumuna eleştiriler yönelterek Müslümanların ilmi güvenilirlik seviyesine ulaşması gerektiğini savunmuştur. Said, yeryüzüne inen son mesajın ilk kelimesinin “oku” olmasına⁴ dikkat çekerek bunun İslamın okumaya verdiği değer için açık bir göstergesi olduğunu dile getirmiştir.

Birinci Bölüm: Oku, Şüphesiz Rabbin En Büyük Kerem Sahibidir!

Kitabın ilk bölümünde yazar, İncil’den ve Kur’an’ın ilk kelimesi olan “Oku!” emrinden hareketle semavi dinlerin ilme verdiği değer ile toplumları ilerleten itici gücün okumak olduğunu ifade etmiş, okuyan milletleri (bir vakitler Yunanlılar ve Müslümanlar) Allah’ın yücelttiğinin altını çizmiştir. Günümüzde de aynı durumun geçerli olduğunu Arnold J. Toynbee’nin “Basılı eserleri okuyanların oranının yüksekliği, dünya ülkelerini, geri kalmış, gelişmekte ve gelişmiş olarak sınıflamak için medeni bir ölçüdür.”⁵ sözleriyle savunmuştur.

Yazar, Allah’ın (c.c.) okuryazar olmayan bir peygamber aracılığıyla ümmiliği kaldırarak yeni bir devri başlattığını ve bunu yaparken kendisinden önceki peygamberlerin aksine mucizeler göstermenin değil “akıl yoldaşlığını öncelediğini” ifade etmiştir. Said’e göre bilginin aktarım sürecinde insan hafızasına güvenmek yanıltıcı olabilir. Bunun yerine; insanlık tarihi açısından bir dönüm noktası olan yazı ile ilmin gelecek kuşaklarla paylaşılması yoluna gidilmelidir. Böylece edinilmiş tecrübeler, bilgiler kaybolmayacak, her seferinde yeniden başlamak yerine birikimsel olarak gelişebilecektir. Bu bakımdan okumayı zekâdan daha önemli gören yazar, her şeyini kaybetmesine rağmen elinde kitapları bulunan insanların zararlarının bir şekilde karşılanabileceğini, insanın ve toplumun en önemli sermayesi olan kitapların kaybedilmesi durumunda ise tüm bu kazanımların yok olacağını ve yeniden inşası için de hayli zamana ihtiyaç duyulacağını dile getirmiştir.

Yazar, eserde okuyan kişilerin ve toplumların hem dünyada hem de ahirette kazançlı olacağını, insanlık kültürünü kapsayacak geniş bir okuma ile bireyin entelektüel gelişiminin yanı sıra merhamet, sabır, hoşgörü, affedicilik gibi değerleri de edinebileceğini belirtmiştir.

Said, bir vakitler yalnızca belirli bir zümrenin tekelinde bulunan kitapların matbaa ile geniş halk kitleleriyle buluşma fırsatını yakaladığını hatırlatmış ve gerçek okumanın ve bilinçli okuyucunun özelliklerine değinmiştir. Yazara göre az okuyanlar basit bir taklitçilikten öteye gidemezken nitelikli okurlar -ellerine geçen her malzemeyi sorgusuz okumak yerine- evrensel ve

³ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 10.

⁴ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 19.

⁵ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 20.

eleştirel okuyucu hüviyetine ve neyi okuması gerektiğine dair seçicilik yetkinliğine sahiptir. Bu hasletleri içselleştiren okurlar ve ilmin mahiyetini anlayanlar, karşılaştıkları bilginin içeriğini değerlendirebilecek ve “Niçin? sorusunu sorabilecek cesarete sahiptir.

İslam dünyasında fikhî içtihad erginliğine malik olabilmek için ilmî bir donanımın bulunması gerekir. Bunun ön koşulu ise kaliteli eserleri okumak ve ilimle derinlemesine haşır neşir olmaktır. Neticede cahil bir kimsenin içtihad yapması mümkün değildir ve “Yarım hekim candan yarım hoca dinden eder.” atasözü fehvasınca topluma büyük zarar da verebilir. Bu bakımdan yüzeysel ve sınırlı okuma tehlikesine karşı dikkatli olmak elzemdir.

İkinci Bölüm: Varlık Mertebeleri

İmam Gazzâlî, İbn Teymiyye gibi alimlerce varlık için 4 mertebe (görülen varlık, zihnî varlık, lafzî varlık, kitabî varlık) belirlendiğini söyleyen yazar, bunlara beşinci mertebe olarak “kanuni varlığı” ilave eder. Said, ilk üç mertebenin lafza, dördüncü mertebenin ise yazıya tabi olduğunu ve dolayısıyla dil-düşünce düzleminde üretici dil becerilerinden konuşma ile başlayan sürecin yazma ve okuma ile geliştiğine işaret ederek zihinsel şekillerin bu şekilde açıklandığında söz ve yazı ile varlık sahasında görünür olabileceğini beyan eder.

Yazar, Gazzâlî'nin anlamların yalnızca sözlerde aranmasının insanı şaşırtacağını, bunların önce zihne yerleştirilip daha sonra lafızlara eklenmesinin gerektiği fikrine yer vererek anlamlı okumanın yani okuma kanadıyla uçabilmenin önemine değinir. Said'e göre özellikle Batı menşeli kitaplara yaklaşıırken tenkidî okur hüviyetine sahip olunması önemlidir. Çünkü örtük ve derin anlamlara vakıf olamayanlar veya tarafgir bakışı fark edemeyenler nice bilgileri yanlış anlama bedbahtlığına uğrayabilir. Bu yüzden ilmin açıklanması için görüntüden sıyrılıp düşünme becerilerini işe koşarak öze ulaşabilmek hayati bir önem arz etmektedir.

Dış varlık, görünen sabit dünyadır. Zihinsel varlık, örneğin her gün Güneş'in nasıl doğduğunu anlamaya çalışmak⁶ gibi olayların muhteviyatını anlamlandırmaya yönelik bir çabayı gerektirir. Lafzî varlık ise, bir nevi gösteren ve gösterilen ilişkisinin kurulduğu bir göstergedir. Yani anlaşılın ve bilinen şeye bir ismin verilmesidir.

Said'e göre “insanın anlamı sembollere bağlama gücü ve bu gücü meydana çıkarması ilme ebedilik verir.”⁷ Yazının icadından önceki uygarlıklarla ilgili çok az şey bilinmektedir. Nasıl yaşadıkları, ne düşünüp hissettikleri, tecrübeleri, bilgi düzeyleri gibi pek çok hususa dair günümüze ulaşan şeyler o denli sınırlıdır ki bir örtü gibi geçmiş dönemlerin üstünde durur. Böylesi bir bilinmezlikte her nesil bir öncekinden habersiz çoğu şeyi yeniden ve yeniden keşfederek zaman kaybeder. Yazar bu durumu; “Okuryazar olmayan insan, kendisine güç veren atardamarı kesilip alınmış gibidir. Çünkü o insanlık tecrübelerinden mahrum bırakılmıştır.”⁸ sözleriyle dile getirir. Oysa lafzî varlık olan kelimeleri görünür kılan yazı ve dolayısıyla okuma ile bu bulanıklık büyük oranda kaybolur ve nesiller arası iletişim olanağı sağlanabilir.

Said'e göre okuma ve yazma becerisinin doğru kullanılması şarttır. Şöyle ki, Kur'an-ı Kerim'de “kaleme” yemin edildiği için Müslümanlar yazıyı üstün tutup ona saygı gösterir. Kâğıt parçalarını,

⁶ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 41.

⁷ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 52.

⁸ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 55.

çığınmemesi için sokaktan kaldırır. Ancak kutsal kitaplar dışındaki yazılı dokümana bu minvalde yaklaşılması ve her türlü yazılı içeriğin kutsallaştırılması bilginin sorgulanmasına ve ilmin ilerleyişine ket vurabilir. Bunun yerine nitelikli ve objektif bir bakışın hâkim olduğu bir okuma süreci, muhakeme yeteneğinin gelişmesine büyük katkı sağlar ve bu sayede yaşanan problemler çözümlenerek yanlışlar düzeltilebilir. Söz gelimi, Aristo'nun ağır cismin yüksekten daha önce düşeceğiyle ilgili görüşüne yıllarca kimse karşı çıkmamış; bu durum mutlak, değişmez ve âdetâ kutsallık atfedilen bir gerçeklik olarak kabul edilmiştir. Daha sonra Galileo tarafından bu görüş çürütülerek farklı ağırlıkta olsa da cisimlerin aynı anda yere düştüğü ispatlanmıştır. Yer çekimi kuramının oluşturulması serüveni üzerinden yazar, günümüzde yaşanan mühim bir hususu şöyle gözler önüne serer: Akıl yürütme, araştırma, sorgulama gibi üst düzey düşünme becerileri ve bunları kullanabilme kudretine sahip olunamaması durumunda "İslam dünyasında içtihad çağları yerini bugün olduğu gibi taklit çağlarına"⁹ teslim etmiştir.

Said tarafından varlığın beşinci boyutu olarak kabul edilen "kanunî varlık", tabiatta Allah'ın yaratması ile var olan bilginin bir kısmının insanın keşfi ile yorumlanabilmesi ve bu görünümünün semboller ile açıklanmasıyla meydana gelir. Bu noktada bazı kanunlar değişmez özellik ihtiva ederken (suyun oluşumu, adalet) bazılarının (teorilerin zamanla çürütülmesi) değişebileceği unutulmamalıdır. Bu ikili özelliği idrak edemeyenler, dış dünyayı kanun kabul edip ruha dönük tarafı reddeder. Oysa ilmin tüm cihetlerinin kucaklanması mühimdir. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) de insanları ilme yaklaştırma gayreti dikkate alındığında İslam dininin ilmi kısıtladığını söylemek son derece yanlış olacaktır.

Üçüncü Bölüm: İlim

Bu bölümde yazar, saf ve halis ilmin sonuçlarından insanların faydalanabilmesi için bu ilmin bâtıl düşüncelerden ve hurafelerden arındırılıp kurtarılması gerektiğini dile getirir. Said'e göre "dış olaylardaki irtibatı gözlemlemeden aklın sebepleri sonuçlara veya sonuçları sebeplere bağlama gücü yoktur."¹⁰ İnsan, aklını kullanarak bu ilişkiyi kurabilmelidir. Kur'an-ı Kerim'de bulunan pek çok ayette¹¹ insana aklını kullanması öğütlenmiştir. Dolayısıyla, akıl ve iman aynı noktada birleştirilerek gerçeğin fark edilebildiği durumlarda ilmin imana ve imanın da ilme dönüşeceği unutulmamalı ve aklın tıpkı okuma ve yazma becerisi gibi fertleri geliştirici bir görevi bulunduğu bilinmelidir.

Yazar, şahıslar dünyasının kanunlar yerine konulmaması gerektiğini şiddetle savunur¹² ve bu hususu Malik bin Nebi'nin (1905-1973) çocuğun yetiştirilirken geçtiği üç aşamayla açıklar. Bunlar: eşya dünyası, şahıslar dünyası ve düşünce dünyasıdır. İlk etapta ailesine muhtaç olan çocuk, zamanla düşünce dünyasına girerek toplumun inşasına katılır. Buradaki anahtar kavram "düşünmek"tir. Yani atalardan gördüğünü aynen devam ettirmek yerine düşünerek gelişmek gerekir. Ancak bu noktada ne düşünüleceği sorunu baş gösterir. Said, bir düşüncenin ilim olduğunu gösteren iki delil bulunduğunu, bunlara tenebbü' (haberdar olma) ve teshir (kontrol altına alma)

⁹ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 61.

¹⁰ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 78.

¹¹ Âli- İmran, 190-191 ve Zariyat, 20-23 ayetleri bu hususla ilgilidir.

¹² Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 89.

denildiğini ifade eder.¹³ Yani siyah bulut gören kişinin yağmur yağacağını bilmesi ve yaşanabilecek olası bir sel felaketine karşı önlem alması bu iki delilin hemhâl olması; ilmin yararlı, kalıcı ve pratiğe dönük olarak kullanılmasına yardımcı olacaktır.

Said, ilim ile hevânın birbirinin karşıt kutbu olduğunu, çoğunlukla dünyada hevânın hüküm sürdüğünü belirtir. Görülmesi ve hissedilmesi güç olan, medeniyet kaynaklı ve fertlere zarar veren hevâ, Kur'an-ı Kerim'de "kişinin kendisine zulmetmesi"¹⁴ olarak tanımlanmaktadır. Yazara göre hevâdan kurtulmanın yegâne yolu, Allah'ın kanunlarına sarılmaktır.

Yazar, dinin özü olan tevhidin Tevhid-i Zat (Allahtan başka yaratıcının olmaması), Tevhid-i Teşri' (itaatın yalnızca Allah'ın emrine olması) ile Teşvik ve Sakındırma (Uluhiyyet) Tevhidi¹⁵ olmak üzere üç şekilde ortaya çıktığını belirtir. Tevhid ile kişinin Hakka yönelerek ecdatçılıktan kurtulduğunu, basit hevesler yerine hakikat karşısında sorumluluk aldığı dile getirir.¹⁶ "İlimsiz tevhidin gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını savunur.¹⁷ İlim kanadının eksik kaldığı bir yaklaşımın ataların gerileme çağında kişileri emir altına almak için bir araç olarak kullanıldığını belirten Said'e göre hurafevâri usuller yerine tevhidin zatlari geliştiren yönünün keşfedilmesi gereklidir.

Dördüncü Bölüm: Kur'an'daki Gizli Sırlar

Bu bölümde Said, insanlığın evrenin düzenini keşfedebilmesi için yaratılışın nasıl başladığını hatırlaması gerektiğini Kur'an ayetleriyle¹⁸ delillendirerek açıklamış ve İslamın doğuşunun aklın doğuşuna hizmet ettiğinden¹⁹ bahsetmiştir. Bu nedenle boş bir kadercilik anlayışı yerine imkânları zorlayan ve özgür iradesine sahip çıkan bireyler yetiştirmenin hedeflenmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Çünkü birey ancak bu sayede dış ve iç alemleri kontrol altında tutabilir. Kur'an, ilerlemenin temeli olarak takvayı görür. Takva sahibi şahıs faydalı ilimle uğraşır ve dünyanın araçlarını amaç haline getirmez. Oysa maddeyi önceleyen Batı, -Kur'an-ı Kerim'in aksine- iç alemin kontrol altına alınabilmesinin ilim olduğunu inkâr eder.

Yazara göre modern dünyaya önderlik edenler, maddi güç peşinde koşan, gözleri hakikate kapalı ve aç gözlü kimselerdir. Böylesi kişiler tiranlık, kölelik gibi insanlığa saygı göstermeyen ilkel sistemleri dizayn etmiştir. Bu kötü gidişatı durdurmak için beşeriyetin faydalı ilimlere vakıf olarak kan dökücü özelliğini ıslah edip ruhsal tekamülünü tamamlaması gerekir. Ancak bu sayede toplumlar gerçek anlamda "medeni" sıfatına haiz olur ve toplumun terakkisi hızlanır.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Kitabın sonuç bölümünde yazar mütevazı bir tavır takınarak okuma, akıl, ilim, tevhid, zihinsel şekiller, ecdatçılık gibi önemli kavramları kusurlu bir üslupla ele aldığını dile getirir. Okuma arzusunun kim rehberliğinde ve nasıl geliştirilmesi gerektiği ile ilgili din temelli bir bakışla

¹³ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 94.

¹⁴ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 120.

¹⁵ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 203.

¹⁶ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 204.

¹⁷ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 148.

¹⁸ Ankebut Suresi, 20. ayet bu hususla ilgilidir.

¹⁹ Said, *Oku, Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*, 206.

peygamberlerin varislerini işaret eder. İlimin açıklanmaya muhtaç olduğunu ve bunun için en üstün yolun en kolay olanı tercih etmede saklı olduğunu dile getirir.

Eserin “Genel Değerlendirme” bölümünde önceki bölümlerde ele alınan konular çeşitli başlıklar altında özetlenerek yazarca önemli olduğu düşünülen hususlar maddeler hâlinde sıralanmıştır.

Kitap hakkında eleştirel mahiyette bazı hususlara da işaret edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de çeviri marifetiyle okurla buluşan eserin orijinalinde aşağıda yer alan sorunların bulunup bulunmadığının incelenmesi önemlidir:

- ✓ Eserde, belirtilen okuma problemlerinin üstesinden gelmek için neler yapılabileceğine değinilmemiştir.
- ✓ “Batı dünyası” üzerinden çeşitli olumsuz genellemeler yapılmasına rağmen bu genellemelere neden olan asıl hususların neler olduğuna ve bu düşüncelere sahip düşünürlerin görüş veya eserlerine yer verilmemiştir.
- ✓ Eserde önemli kişilerden ve onların fikirlerinden bahsedilmesine rağmen dipnot /referans yok denecek kadar az kullanılmıştır.
- ✓ Eserde kaynakçaya yer verilmemiştir.
- ✓ Kitapta ele alınan konuyla ilgili kısıtlı sayıda atıf yapılmış ve eserlerin yerine kişilerin sadece isimlerinin zikredilmesi yoluna gidilmiştir.
- ✓ Eserin dış yapı özelliklerinin bir kısmında bazı düzensizliklere rastlanmıştır. Söz gelimi kitaptaki bazı bölümlerde sonuç kısmına (ilim bölümü), bazılarında özete (Kur’an’daki Gizli Sırlar), bazılarında ise her ikisine de yer verilmemesi (Varlık Mertebeleri); kitabın isminin üç farklı noktalama işaretiyle (sırt yazısında “Oku:”, iç kapakta “Okul” biçiminde) yazılmış olması bu duruma örnek teşkil etmektedir.
- ✓ Kitapta bazı kelimeler parantezle açıklanmış ve bu süreçte genel olarak iki yöntemle başvurulmuştur. Bunlardan ilki Arapça kelimelerin Türkçe karşılığına yer verilmesi şeklindedir: Mübin (apaçık), teberrük etme (bereketlenme), müstezaf (güç bakımından zayıf), heva (basit arzu), şifahî (dilden dile), belağ (bildiri), şarihlerin (açıklıyıcıların), tenebbü’ (bir şeyin olacağını önceden bilme). İkincisi ise Türkçe kelimelerin Arapça karşılığının kullanılması biçimindedir: Örneği (misali), buluşçu (kâşif), söz dizisi (ibare), yenileşme (tecdit), açık (fasih), zihne (akla), aşağılık (rezil), akli kullanma (taakkul). Ancak bazı durumlarda gerektiği hâlde açıklama yapılmaması (hurûf-u mukatta, uluhiyyet, tabii, ictimaî vb.) bu hususla ilgili belirli bir yöntemin takip edilmediğini gösterir.

Sonuç olarak İslam’ın ilme ve okumaya verdiği değeri açıklamaya çalışan yazar, Batı’lı zihnin maddi bakışının aksine insanın iç alemi ile dış aleminin birleştirilerek kontrol altına alınmasına olanak tanıyan bir okuma ile takvaya yani medeniyete ulaşılacağını; böylece toplumların huzura kavuşturulacağını vurgularken İslam dünyasının ve insanlığın esas probleminin okuma eksikliği olduğunu belirtmiştir.

Yazarın okuma kavramı ile kastettiği şey, sesli ve sessiz okumanın ötesinde son derece katmerli bir yapı ihtiva eden bir alımlama sürecidir. Arthur Schopenhauer’un dediği gibi “... okunan

şeyler ancak derin düşünmeyle hazmedilebilir, nasıl ki aldığımız gıdalar bizi yemekle değil sindirimle beslerse.”²⁰ Yani her şeyi salt okumak değil, okuduğu üzerine düşünebilmek, içeriği sorgulamak ve çıkarım yapabilmek önemlidir.

Eserde Tanzimat’la başlayan ve bir kısım çevrelerce köpürtülen “İslam, toplumun terakkisini engellemiştir.” anlayışı çürütülerek hem din ve ilim bağlamında hem de evrensel insan doğasına uygun olarak okuma ve anlama yetisinin kazanılması gerektiği yüksek sesle dile getirilmiştir.

Bu kitap, Pierre Freire ve Donalddo Macedo’nun “Okuryazarlık”²¹ eseriyle -perspektif ve önerileri farklı da olsa- okumanın, insan ve toplum yaşamı ile dünyayı şekillendirmişini ele alması bakımından bir benzerlik göstermektedir. Çünkü her iki eserde de okumanın hayatı kuşatıcı ve dünyayı dönüştürücü etkisine yer verilmiştir. İki kitapta da modernizm sorgulanmış, Batı düşüncesinin sakilliği ve ötekine karşı yukarıdan bakışının kibri göz önüne serilmiştir.

İslam dünyasında okuma ve kitaplarla ilgili eser sayısı yok denecek kadar azdır. Bu eserde içerik olarak önemli bir konuya temas edilmiş olması ve tarafgir bakışlara karşı bir duruş sergilenmesi hasebiyle alanyazında yer alan önemli boşluğu doldurmaya katkı sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Eco, Umberto – Carriere, Jean Claude. *Kitaplardan Kurtulacağınızı Sanmayın*. çev. Sosi Dolanoğlu. İstanbul: Can Yayınları, 2016.
- Freire, Pierre – Macedo, Donalddo. *Okuryazarlık: Sözcükleri ve Dünyayı Okuma*. çev. Serap Ayhan İstanbul: İmge Kitabevi, 1998.
- Kur’an-ı Kerim*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Labarre, Albert. *Kitabın Tarihi*. çev. Işık Ergüden. Ankara: Dost Kitabevi, 2012.
- Manguel, Alberto. *Okumanın Tarihi*. çev. Füsün Elioğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.
- Marcel Proust, Marcel. *Okuma Üzerine*. çev. Derya Gökçe Baskıcı. Eskişehir: Karpa Yayıncılık, 2021.
- Said, Cevdet. *Okul Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla*. çev. Abdullah Kahraman. İstanbul: Pınar Yayınları, 2015.
- Schopenhauer, Arthur. *Okumak Yazmak Yaşamak Üzerine*. çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Kitap, 2022.
- Young, Damon. *Okuma Sanatı*. çev. Esra Doğu. İstanbul: Maya Kitap, 2018.

²⁰ Arthur Schopenhauer, *Okumak Yazmak Yaşamak Üzerine*, çev. Ahmet Aydoğan (İstanbul: Say Kitap, 2022), 62.

²¹ Pierre Freire- Donalddo Macedo, *Okuryazarlık: Sözcükleri ve Dünyayı Okuma*, çev. Serap Ayhan (İstanbul: İmge Kitabevi, 1998).